

ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

УДК 930: 94(73)1861/1865:355.425.4

DOI: [https://doi.org/10.24144/2523-4498.1\(38\).2018.159887](https://doi.org/10.24144/2523-4498.1(38).2018.159887)

ВИСВІТЛЕННЯ ПАРТИЗАНСЬКОГО РУХУ В ГРОМАДЯНСЬКІЙ ВІЙНІ 1861-1865 РР. У СУЧАСНІЙ АМЕРИКАНСЬКІЙ ІСТОРИОГРАФІЇ

Папп К. С. (Ужгород)

У статті розглядається феномен партизанської боротьби в США та її вплив на рух війни. У дослідженні проаналізовано бібліографічний доробок та охарактеризовано основні аспекти питань, які розглядалися у публікаціях. Автор стверджує, що трималий період часу історики, які вивчали суб'єкти громадянської війни в США, вважали партизанську боротьбу держав Конфедерації знаковою, але не цілком плідною сторінкою війни. Поточна популярність матеріалів, присвячених війнам у В'єтнамі та Афганістані, де партизанська тактика показала себе досить продуктивною, дає можливість з новою точкою зору поглянути на партизанську боротьбу під час громадянської війни.

Ключові слова: партизанська боротьба, громадянська війна у США, війна, бойові дії.

Постановка проблеми. Історики громадянської війни в США тривалий час розглядали партизанську боротьбу Конфедеративних Штатів як яскраву, але геть не плідну сторінку війни. Насправді ж дії партизанів-конфедератів змінили сутність цієї війни. Нинішня популярність матеріалів про конфлікти у В'єтнамі та Афганістані, де партизанська тактика показала себе доволі ефективно, спонукає подивитись на виділену проблематику з нового боку.

Метою пропонованої публікації є аналіз стану дослідження партизанського руху в Конфедеративних Штатах і визначення дискусійних аспектів у працях провідних представників сучасної американської історіографії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значущих робіт українських учених, які писали про Громадянську війну в США не так багато. Досить сказати, що великою узагальнюючою історіографією по пострадянському періоду вивчення історії США вітчизняними вченими немає, хоча є узагальнюючі роботи тієї ж спрямованості по радянському періоду. Більшість робіт з історіографії, написаними радянськими дослідниками, стосуються аналізу робіт американських істориків, у яких є величезна кількість досліджень і кілька дослідницьких шкіл з даної проблематики.

Якщо про складний та перемінний перебіг військових подій братовбивчої війни написано безліч праць, опубліковано десятки томів джерел, тоді про життя людей в тилу збройних сил, ми знаємо значно менше. Це особливо стосується нашого читача. До збройного опору в тилу того чи іншого противника навіть в американській історіографії за останні десятиріччя зріс інтерес. Про це свідчать наявні праці загального та локального виміру.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, партизанська війна – одна з найдавніших форм ведення бойових дій проти ворога. Американські партизани використовували усі відомі на той час засоби: завдавали ударів і тікали, робили засідки на противника, використовували мережу цивільних інформаторів, переодягались у форму противника, порушували усі правила тогочасної війни з єдиною метою: дістатись до цілі і при цьому зберегти якомога більше життів для подальшої боротьби. Про їхню тактику загалом існує доволі значна кількість англомовних джерел. У вітчизняній історіографії подібні завдання ще не ставилися.

Є низка причин, що викликали початок партизанського руху під час Громадянської війни у США.

Найбільш вагомим є конфлікт аграрного Півдня та індустріальної Півночі що банально призвів до виникнення двох цілковито відмінних культурних цивілізацій які не могли фізично ужитися в рамках однієї держави. Несприйняття ідеалів один одного призвели до виникнення партизанського руху опору в ході війни.

Найдокладніше на локальному і регіональних рівнях розкривається вказана проблематика у монографії Джеймса Мартінса «Чорний прапор над Блуграсс: Партизанська війна в Кентуккі, 1863-1865». [12] Передусім докладно розглянута діяльність партизанів у західній частині цього штату. Відзначено, що дії партизанських загонів, які були невеликими за кількістю учасників, але численними, змусили президента США А. Лінкольна ввести в штаті 1864 р. військовий стан. Окремо наголошено на тому, що місцеві партизани прагнули зробити свій внесок у перемогу над Конфедерацією.

Праця «Командування генерала Стівена Гано Бербріджа в штаті Кентуккі» [10] Луїса де Фалоуза – одна з перших, де висвітлено контрпартизанські дії в межах вказаного штату спеціальних військових підрозділів США під команду генерала Бербріда. Автор звернув особливу увагу на поведінку військових після наказу від 16 липня 1864 р., згідно з яким за кожного вбитого солдата партизанами відбувались страти полонених чи тих, хто був помічений у симпатії до Півдня. Однак, нещадні репресії не змусили партизанів припинити боротьбу.

Історик Джеймс А. Рамейдж розкрив локальну специфіку партизанського руху у книжці «Сірий привид: життя полковника Джона Сінглтона Мосбі» [16]. Він охарактеризував здобутки провідного героя свого дослідження, який провів за лінією фронту на півночі штату Вірджинія понад двадцять сім місяців. Йдеться як про дії підрозділів Мосбі, так і про активну їм протидію. Спеціальний підрозділ федеральної кавалерії, перевдягнений у мундири конфедератів, прагнув налагодити контакт з Мосбі і провів понад 70 пошуково-винищувальних операцій проти партизанів. Генерал Філіп Х. Шеридан створив спецзагін під команду капітана Річарда Блейзера, що був одним з кращих знавців партизанської тактики в армії Союзу, і дав йому лише одне завдання: знайти і знищити полковника Мосбі. Однак, самого капітана захопили противники, а його підрозділ знищили. Після цієї невдачі генерал Шеридан провів каральний рейд за участі близько 5 тис. військовослужбовців проти цивільного населення, що підтримувало Мосбі.

Солдати конфісковували худобу, спалювали фураж, майно і будинки тих, кого запідозрили в допомозі партизанам. Але навіть після цього полковника Мосбі не вдалося спіймати. Джеймс А. Рамейдж зміг охарактеризувати діяльність партизан-рейнджерів за лінією фронту, вказав на основні методи ведення тогочасної партизанської боротьби, а також вказав на низку жорстких відповідей з боку федерального уряду, що в значній мірі не приймається про північними істориками конфлікту.

Життя одного з перших відомих партизан Конфедерації, якого визнали згідно з рейнджер-партизанським актом, відображено у дослідженні Спенсера К. Такера «Бригадний генерал Джон Д. Імбоден: Командир конфедерації в Шенандоа» [18]. Ця історична постать змусила федеральні війська в деяких графствах штату Вірджинія відмовитись від того, щоб взагалі покидати укріплені табори. Саме за такі заслуги Дж. Імбоден отримав звання бригадного генерала і був переведений до регулярної армії.

У низці праць показано соціальну природу партизанського руху. До них відносяться промовисті вже навіть за назвами роботи Майкла Фелмана «Внутрішня війна: партизанський конфлікт в штаті Міссурі під час громадянської війни в Америці» [5], Стівена Еша «Коли прийшли янки: конфлікт і хаос на окупованому півдні, 1861-1865» [3]. Так, у монографії «Серце конфедеративних Аппалачів: Західна Північна Кароліна у громадянській війні» [7] Джон С. Інско і Гордон Б. Маккінні показали сутність проконфедеративних настроїв у регіоні (фактично не рабовласницькому) і соціальні умови, в яких тут діяли партизани.

У науковій праці М. Фелмана «Внутрішня війна: партизанський конфлікт в штаті Міссурі під час громадянської війни в Америці» розкривається трирічна партизанська боротьба на теренах штату Міссурі, особлива увага звертається на прояви особистої ворожнечі та жорстокості, що проявлялись партизанами не з ціллю досягнення перемоги у війні, а для задоволення власних амбіцій.

Стівен Еш у праці «Коли прийшли янки: конфлікт і хаос на окупованому півдні, 1861-1865» активно аналізує діяльність федеральних військ на території окупованих конфедеративних штатів, що призвела не до пригнічення партизанського руху, а навпаки до його поширення та розширення по території. А також приділяє особливу увагу поширенню післявоєнного бандитизму як елементу партизанської війни та конфедеративного терору.

Книжка «Війна в кожній двері: партизанська політика та партизанське насильство в Східному Теннесі, 1860-1869» Ноеля К. Фішера є фактично однією з небагатьох праць, де згадується та розкривається феномен боротьби партизан-юніоністів та партизан-конфедератів на теренах однієї тієї ж самої території. Кеннет У. Ной та Шеннон Г. Вілсон видали «Громадянська війна в Аппалачі: збірка рефератів», де розвінчують міф про повну прихильність цього гірського району до Союзу, розповідаючи про партизанські з'єднання, а також про нечувану жорстокість, що оволоділа регіоном і породила чимало затяжних повоєнних конфліктів.

Одним з небагатьох істориків, який займався вивченням питання про те, чи стали дії конфедеративних партизан причиною переходу федеральних військ до жорстокішого типу війни, є Марк Грімслі. У праці «Жорстка рука війни: військова політика Союзу щодо південних цивільних осіб, 1861-1865 рр» [7] він визначив, що причиною цього стала зовсім не партизанська війна, а серія військових невдач на початку війни і загальне прагнення північ-

ної частини населення до певної помсти за сексецією штатів. Протилежну думку висловив Стівен Еш у дослідженні «Коли прийшли янки: конфлікт і хаос на окупованому півдні, 1861-1865» [3]. Водночас Деніел Сазерленд у книзі «Партизанська війна, демократія і доля конфедерації» стверджує, що лідери Конфедерації не змогли використати всю потужність партизанської війни і що «на початку війни, ідея полягала у використанні партизанських загонів на кордоні, щоб перемогти федералів і швидко закінчити війну».

Аналізуючи навчальну і наукову літературу, яку використовують у Військовій академії США у м. Вест-Поїнт, ми дійшли до наступного висновку, нині американські військові педагоги і вчені історики партизанської війни відносять партизанів конфедерації до одного ряду з партизанами-техасцями періоду Мексиканської війни та індіанцями-рейдерами.

Щодо альтернативних підходів. Ще 1986 р. автори промовистої студії «Чому Південь програв громадянську війну?» висунули прогностичні «заднім числом» положення про те, що Конфедерація, перейшовши до повномасштабної партизанської війни після поразки регулярних військ, змогла б вистояти. Це би переросло у затяжну й запеклу боротьбу, подібну до тої, що її вів іспанський народ проти Наполеона під час його вторгнення у 1808 році. Такий партизанський спротив став би для Союзу надзвичайно важкою ношею. Автори цілком заперечують, що використання партизанської тактики врешті стало однією з причин поразки Конфедерації. Але більшість сучасних істориків не підтримують подібні твердження і визнають, що після поразки регулярної армії жоден партизанський рух не міг привести до перемоги у цій війні. Гарі Галахер, відомий журналіст і сумлінний історик В'єтнамської війни, стверджував, що Конфедерація мала побудувати свій партизанський рух за типом В'єтконгу. Втім, у 1860-х рр. взагалі не існувало військових доктрин чи навіть поглядів близьких до сучасних методів ведення війни. Кардинально ж порушити чи змінити тогочасні правила і військові традиції ніхто не наважився.

У своїй монографії «Негромадянська війна: нерегулярна війна на Півдні, 1861-1865 рр.» [13] Роберт Маккей розглянув питання по те, чи варто було Конфедерації продовжувати партизанську війну після поразки у війні. Він підсумував: «Це важке питання. Сучасні історики, розглядаючи його, не можуть або не хочуть розуміти відсутності тих моделей війни, які ми знаємо зараз у період Громадянської війни. І тому роблять необгрунтовані висновки». На його думку, партизанська війна Конфедерації була провальною з двох основних причин: по-перше, відсутність централізованої підтримки з боку політичних лідерів і допомоги з боку регулярної армії, по-друге, контрпартизанські успіхи військ Союзу. Партизанська боротьба не могла привести до перемоги, оскільки це б означало катастрофу у вигляді соціальної революції. Р. Маккей зазначив, що програма партизанської боротьби Півдня була недосконалою і створювалась нашвидкуруч, шляхом найменшого спротиву. Натомість контрпартизанська програма Союзу була виваженою та інноваційнішою у використанні різних методів, що врешті і призвело до поразки партизанського руху в 1865 р.

Висновки. Вивчення тематичного історіографічного доробку спонукає до наступних висновків:

1. Провідні дослідники проблематики так і не дійшли до спільної думки щодо ролі партизанського руху і самі поділилися на два «ворогуючі» табори: прихильників і противників партизанської боротьби. Подібна тенденція переросла у «війну» дослідників,

які прагнуть будь-що довести правоту винятково своєї точки зору.

2. Відсутній загальний всеохоплюючий аналіз партизанського руху на фоні громадянської війни. Більшість учених обмежуються вивченням партизанського руху в одному графстві чи певній частині штату, або ж лише дослідженням діяльності певної одіозної особистості. Часто у публікаціях бракує повної картини успіхів і поразок партизанів, що ускладнює вироблення об'єктивних оцінок щодо ролі руху опору у війні загалом.

3. Лише останнім часом розпочалось вивчення соціальних сторін і довгострокових наслідків партизанського руху. Це проблематика залишається ще

слабко розробленою і заслуговує подальших поглиблених студій.

4. В українській історіографії відзначена тематика партизанського руху представлена зазвичай незначними фрагментами тексту в загальних працях, що є невинуватим з огляду на амбіції та потенціал української американістики.

5. Докладніші зацікавлення партизанським рухом на всіх фронтах громадянської війни у США уможливили б проведення оригінальних кліометричних та історико-статистичних досліджень, що безсумнівно стали б новим віянням в історіографії цієї проблематики.

Список використаних джерел

1. Anthony James J. *America and Guerrilla Warfare* University Press of Kentucky / 2015. Електронний ресурс. Режим доступу до ресурсу: https://books.google.com.ua/books?id=acleBgAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false. (дата звернення 20.06.2018).
2. Asprey R. *War in the Shadows: The Guerrilla in History* iUniverse. 2002. Електронний ресурс. Режим доступу до ресурсу: https://books.google.com.ua/books?id=cd9Usn-NwKAC&printsec=frontcover&hl=ru&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false. (дата звернення 20.06.2018).
3. Ash S. *When the Yankees Came: Conflict and Chaos in the Occupied South, 1861-1865* // Univ of North Carolina Press. 2000. Електронний ресурс. Режим доступу до ресурсу: <https://play.google.com/books/reader?id=abEoAwAAQBAJ&hl=ru>. (дата звернення 20.06.2018).
4. Beringer R., Jones A., Still W. *Why the South Lost the Civil War* University of Georgia Press // University of Georgia Press. 1991. Електронний ресурс. Режим доступу до ресурсу: https://books.google.com.ua/books?id=Hz4T6pd6vLYC&printsec=frontcover&hl=ru&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false. (дата звернення 20.06.2018).
5. Fellman M. *The Guerrilla Conflict in Missouri During the American Civil War* // Oxford University Press. 1990. War. Електронний ресурс. Режим доступу до ресурсу: https://books.google.com.ua/books?id=LldHnF7CB3kC&printsec=frontcover&hl=ru&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false. (дата звернення 20.06.2018).
6. Gallagher G. *The Confederate War* // Harvard University Press. 1999. Електронний ресурс. Режим доступу до ресурсу: https://books.google.com.ua/books?id=QHNEtpvEB30C&printsec=frontcover&hl=ru&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false. (дата звернення 20.06.2018).
7. Grimsley M. *Hard Hand of War: Union Military Policy Toward Southern Civilians, 1861-1865* // Cambridge University Press. 1997. Електронний ресурс. Режим доступу до ресурсу: https://books.google.com.ua/books?id=qEQLQLNBCBUC&printsec=frontcover&hl=ru&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false. (дата звернення 20.06.2018).
8. Groce W. *Mountain Rebels: East Tennessee Confederates and the Civil War, 1860-1870* Univ. of Tennessee Press, 2000 ISBN 9781572330931 // Univ. of Tennessee Press. 2000. Електронний ресурс. Режим доступу до ресурсу: https://books.google.com.ua/books?id=FZZqPPIfIMC&printsec=frontcover&hl=ru&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false. (дата звернення 20.06.2018).
9. Kerby R. *Why the Confederacy Lost.*, 1973. 326 с.
10. Louis D. *General Stephen Gano Burbridge's Command in Kentucky.* 101 с.
11. Lucas S. *Indignities, Wrongs, and Outrages: Military and Guerrilla Incursions on Kentucky's Civil War Home Front.*, 1999. 355-377с
12. Martin J. *"Black Flag Over The Bluegrass: Guerrilla Warfare in Kentucky, 1863-1865,* 1988. 352 с.
13. Mackey R. *The Uncivil War: Irregular Warfare in the Upper South, 1861-1865* // University of Oklahoma Press. 2014. Електронний ресурс. Режим доступу до ресурсу: https://books.google.com.ua/books?id=uqw5BAAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false. (дата звернення 20.06.2018).
14. Matthews W. *Quantrill – Hero or Villain,* 2004. 40 с. Kentucky's Civil War 1861-1865.
15. Ramage J. *Rebel Raider: The Life of General John Hunt Morgan* University Press of Kentucky. 2014. – Електронний ресурс. Режим доступу до ресурсу: https://books.google.com.ua/books?id=uU8TAWAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false. (дата звернення 20.06.2018).
16. Ramage J. *Gray Ghost: The Life of Col. John Singleton Mosby* University Press of Kentucky. 2014. Електронний ресурс. Режим доступу до ресурсу: https://books.google.com.ua/books?id=qEvpSqAgmQC&printsec=frontcover&hl=ru&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false. (дата звернення 20.06.2018).
17. Sutherland D. *Guerrillas, Unionists & Violence on the Confederate Homefront* University of Arkansas Press. 1999. Електронний ресурс. Режим доступу до ресурсу: https://books.google.com.ua/books?id=kZZ164PzIeAC&printsec=frontcover&hl=ru&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false. (дата звернення 20.06.2018).
18. Spencer C. *Tucker, Brigadier General John D. Imboden: Confederate Commander in the Shenandoah*, 2003. 63-73 с.
19. Sprague S. *From Slavery to freedom: African-Americans in Eastern Kentucky, 1860-1884* // Journal of the Appalachian Studies Association. 1993. №5. С. 67-74.
20. Sutherland D. *Guerrilla Warfare, Democracy, and the Fate of the Confederacy* // Journal of Southern History. 2002. №68. С. 259-99.

SUMMARY

HISTORY OF PARTIZAN MOVEMENT IN CIVIC WAR 1861 - 1865 RR. IN THE CONTEMPORARY AMERICAN HISTORIOGRAPHY

K. Papp (Uzhhorod)

In this article the author lights up the phenomenon of partisan fight in the USA and its influence on motion of war. Its analysed in research bibliographic materials and the main aspects are described. For a long time, historians studying the subjects of the civil war in the United States, considered the guerrilla struggle of the Confederate States as a vivid but not entirely fruitful page of the war. However, it is impossible not to realize that the actions of the Confederate guerrillas have changed the nature of the civil war. The current popularity of materials devoted to the

wars in Vietnam and Afghanistan, where partisan tactics have shown that it is quite productive, gives an opportunity to look at the partisan struggle during a civil war from a new angle. Most of the materials we have reviewed focus on the description of guerrilla warfare in individual geographic areas, or in relation to a separate guerrilla leader and the actions of his detachments. The new findings on the influence of guerrilla warfare have not been considered for a long time, but in recent years they have received a lot of attention. In 1986, the authors of the "Why the South Lost the Civil War" agreed that if, after defeat of regular troops, the Confederacy moved to a full-scale guerrilla warfare, this could have been an alternative to defeat. It would have developed into a struggle that the Spanish people carried against Napoleon during his invasion, and this would be an extremely heavy burden for the Union. The authors completely deny that the use of guerrilla tactics eventually became one of the reasons for the defeat of the Confederacy in the war. However, most modern historians do not support this statement and admit that, after the defeat of the regular army, no partisan movement could lead to victory in the war. Gary Gallacher, a well-known journalist and historian of the Vietnam War, argued that the Confederacy had to build its own guerrilla movement, like the Vietcong. However, it should be noted that in the 1860s there were no military doctrines at all, or even the views of those close to modern methods of warfare, and this would violate all the rules of the time and military traditions, which was impossible.

Keywords: Confederate States, partisan, guerrilla warfare, war.